

ISLANDS ØKONOMISKE FORHOLD UNDER OG EFTER KRIGEN

Af OLAFUR BJÖRNSSON

FOR at forstaa den økonomiske Udvikling i Island under og efter den sidste Verdenskrig er det nødvendigt at tage et Overblik over Landets økonomiske Kaar lige før Krigen.

I de sidste Aar før Verdenskrigen kan den økonomiske Situation i Island i store Træk karakteriseres ved følgende: En betydelig Knaphed paa udenlandske Valuta som havde sin naturlige Forklaring i en overvurderet Valuta; temmelig livlig Aktivitet med forholdsvis ringe Arbejdsløshed; betydelig Investeringsvirksomhed trods høj Rente; stigende Prisniveau, der forværrede Valutasituationen, da man fastholdt de udenlandske Vekselkurser; strenge Valutarestriktioner som dog ikke formaaede at forhindre en stadig Stigning i privat og offentlig Gæld til Udlandet, der hovedsagelig stiftedes i England og Danmark, i de sidste Aar ogsaa i Sverige. Ved Krigens Udbrud blev den islandske Gæld til Udlandet anslaaet til ca. 100 Mill. isl. Kroner, hvad der maa anses som en meget stor Gældsbyrde for det islandske Samfund, da Mulighederne for et større Eksportoverskud under de daværende Omstændigheder forekom begrænsede. Nogle Maaneder før Krigens Udbrud, i April 1939, blev de udenlandske Valutakurser hævet med 22 %, hvad der maatte ventes at være Bidrag til Løsning af de Vanskeligheder paa Udénrigshandelens Omraade, den overvurderede Valuta havde skabt. I Slutningen af Sommeren 1939 var Landets valutariske Stilling dog værre end nogensinde før, hvad der hovedsagelig skyldtes at Fangsten af Sommersild ved Nordisland havde slaaet Fejl, idet denne Fangst var en meget vigtig Faktor for Landets Eksport. Ved Krigens Udbrud herskede derfor stor Pessimisme indénfor islandske Erhvervskredse.

2. Tiden under Krigen.

Krigens Udbrud kom dog hurtigt til at ændre det ovenfor optrukne Billede. Straks i Krigens første Maaneder indtraadte der en stor Prisstigning paa de fleste islandske Eksportvarer. Disse er som bekendt næsten udelukkende Fiskeriprodukter, frossen Fisk, Tran, Sildeolie og andre Sildeprodukter. Især forbedredes Markedet for frossen Fisk, da Englænderne var villige til at købe al den Fisk de kunde faa fra Island til gode Priser. Derimod nærede man Bekymringer angaaende Mulighederne for Landets

Forsyning med nødvendige Importvarer, da Forbindelsen med Europas Fastland, hvorfra over $\frac{2}{3}$ Dele af Importen kom før Krigen, nu blev stærkt truet. Dette søgte man at bøde paa ved at forøge Handelen med Amerika, og straks ved Krigens Udbrud blev det bestemt at det islandske Dampskibsselskab »Eimskipafélag Islands« skulde optage en fast Ruteforbindelse vestpaa, som man havde gjort under den forrige Verdenskrig.

Den 10. Maj 1940 blev Landet besat af engelske Tropper, og nu blev Handelsforbindelsen med Europas Fastland efterhaanden helt afskaaret. For Eksportens Vedkommende kom dette ikke til at volde større Besværligheder, da Englands næsten ubegrænsede Importbehov erstattede Tabet af Markeder for Eksportvarer. Derimod kunde det ikke undgaas, at den Nedgang i Importen, som maatte blive Følgen af den afbrudte Forbindelse med Fastlandet samt Krigstilstanden iøvrigt, kom til at bringe i hvert Fald midlertidige Forstyrrelser indenfor Landets Erhvervsliv. I Aaret 1940 standsede praktisk talt al Byggevirksomhed. Denne havde før Krigen været livlig trods Valutavanskelighederne, og det samme har sikkert været Tilfældet for anden Investeringsvirksomhed. Den som Følge heraf truende Arbejdsløshed i de større Byer, blev dog hurtigt afhjulpet derved, at Besættelsesmagten straks havde stort Behov for Arbejdskraft. Den i Vinteren 1939—40 forholdsvis betydelige Arbejdsløshed forvandlede derfor under Sommeren 1940 til Mangel paa Arbejdskraft.

I Sommeren 1941 indgik den islandske Regering Overenskomst med det dengang neutrale U.S.A. om at overtage Landets Forsvar, og den 7. Juli 1941 blev amerikanske Tropper landsat i Reykjavik. Med den amerikanske Besættelse, som betød en Indstrømning af Dollarvaluta, fik Forsyningsproblemet sin Løsning, bortset fra Transportvanskeligheder, som naturligvis gjorde sig gældende i større eller mindre Grad under hele Krigen.

I korte Træk kan Krigens Virkninger paa den islandske Økonomi beskrives ved følgende: Under den engelske Besættelse var der et stort Overskud paa Handelsbalancen, grundet de høje Eksportpriser paa den ene Side og begrænset Import paa den anden Side. Efter at U.S.A. havde overtaget Landets Forsvar, ændredes dette Forhold, da Importen nu forøgedes væsentlig, saaledes at der allerede i 1942 var et større Underskud paa Handelsbalancen. Iøvrigt kan følgende Tal meddeles om den islandske Handelsbalance i Aarene 1940—45 (i Mill. isl. Kr.):

Aar	Eksport	Import	Eksportoverskud
1940	133	74	59
1941	189	131	58
1942	201	248	÷ 47
1943	233	251	÷ 18
1944	254	247	7
1945	268	320	÷ 52

Disse Tal giver dog ikke et rigtigt Billede af den totale Betalingsbalances Udvikling i disse Aar, som under hele Krigen sikkert har været ret »gunstig«, hvad der naturligvis skyldtes de fremmede Troppers Udgifter i Landet til Køb af Arbejdskraft o. s. v. Paa Grund af mangelfuld Statistik er det ikke muligt at give fuldstændige Oplysninger herom, men de islandske Bankers Tilgodehavende i Udlandet turde dog i Hovedtræk tilkendegive Udviklingen i Landets Status udadtil. Følgende Tal belyser Bankernes Tilgodehavender pr. Ult. Dec. i Aarene 1939—1945 (i Mill. isl. Kr.

1939	÷	12
1940		60
1941		165
1942		285
1943		438
1944		563
1945		467

Sit Højdepunkt naaede Bankernes udenlandske Tilgodehavender i Juni 1945, da de beløb sig til 582 Mill. isl. Kr. Man vil saaledes se, at Landets Fortjeneste ved Krigen regnet i Penge har været meget stor.

Hvad Priser og Lønninger angik, da var Udviklingen her under hele Krigsperioden ret inflatorisk, trods de konstante Valutakurser og temmelig rigelig Vareforsyning næsten hele Tiden. Hertil bidrog mange Momenter, men det vigtigste har sikkert været de indeksregulerede Lønninger. Allerede i Begyndelsen af Aaret 1941 opnaaede de fleste Fagforeninger Overenskomster om at Forhøjelse af Indeks for Leveomkostningerne fuldtud skulde dækkes ved Løntillæg, men hertil kom i de følgende Aar betydelige Forhøjelser af Grundlønnen. Yderligere kan nævnes, at man ved Fastsættelse af Priser paa Landbrugsprodukter i Krigens Løb kom til at følge det Princip at Landmændene skulde have en lignende Løn for deres Arbejde som ufaglærte Arbejdere i Byerne. Naar disse fik gennemført en Lønforhøjelse, forhøjedes derfor Landbrugsprodukternes Priser automatisk, hvad der bevirkede Forhøjelse i Leveomkostninger, hvorved Arbejdslønnen igen forhøjedes o. s. v. Man fik herved den mest fuldendte Svikmølle med skiftevis Forhøjelse af Lønninger og Priser. Da man holdt Valutakurserne faste, maatte dette gaa ud over Eksporterhvervene, og da man indsaa, at en Fortsættelse af den inflatoriske Udvikling maatte standse Eksporten, kom man ind paa at holde de vigtigste Landbrugsvarers Priser nede ved at yde Subsidier fra Statskassen, dækket ved forhøjede Skatter. Disse Foranstaltninger formaede dog ikke at hindre den inflatoriske Udvikling. Indekset for Leveomkostninger viser en næsten uafbrudt Stigning under hele Krigen, selvom den var noget svagere i de sidste Krigsaar. Følgende Tal, der viser Indeks

for Leveomkostninger i December Maaned i Aarene 1939—45, belyser Udviklingen (Jan.—Marts 1939 = 100):

Dec. 1939	111
» 1940	142
» 1941	177
» 1942	272
» 1943	259
» 1944	273
» 1945	285

De største Prisstigninger fandt Sted i Aaret 1942, hvad der væsentligst skyldtes betydelige Lønforhøjelser i dette Aar. I det næste Aar lykkedes det at faa Priserne noget ned igen, grundet adskillige Foranstaltninger, der blev truffet i saa Henseende, hvoriblandt skærpet Priskontrol og de ovenfor nævnte Subsidier til Produktion af nogle Landbrugsvarer. Endvidere sænkede man Prisen paa nogle forbrugsvigtige Importvarer ved Tilskud fra Statskassen. I Juli 1943 var Indeks for Leveomkostninger nede paa 245 mod 272 i Dec. 1942, men i den sidste Del af Aaret 1943 begyndte Pristallet at stige igen, og steg siden langsomt, men næsten uafbrudt indtil Krigens Slutning.

Da de indenlandske Priser var steget betydeligt stærkere end i de Lande Island under Krigen hovedsagelig handlede med, d. v. s. England og U.S.A., maatte dette skabe stor Efterspørgsel efter fremmed Valuta. Men da man under hele Krigen var nødt til at begrænse Importen temmelig stærkt paa Grund af Mangel paa Tonnage, vedblev de islandske Banker trods dette Forhold at forøge deres Beholdning af fremmede Tilgodehavender som foran anført. Ved Krigens Slutning kan den økonomiske Situation i Island i Overensstemmelse med det ovenfor anførte i korte Træk beskrives ved følgende: Den valutariske Situation var meget gunstig, idet de udenlandske Tilgodehavender beløb sig til 600 Mill. isl. Kroner mod en Gæld paa 100 Mill. ved Krigens Begyndelse. Heroverfor maa det dog erindres, at Produktionsapparatet var blevet betydeligt forringet under Krigen, saa at de forøgede Valutabeholdninger ingenlunde kom til at betyde en tilsvarende Forøgelse i den reale Nationalformue. Den islandske Flaade maatte under hele Krigsperioden sejle i Krigsfarvande, saaledes at svære Tab baade hvad angik Menneskeliv og Tonnage ikke kunde undgaas. En betydelig Del af de udenlandske Tilgodehavender maatte derfor nødvendigvis gaa til Reparation og Fornyelse af Produktionsapparatet, især Handels- og Fiskerflaaden.

Foruden den tiltrængte Genopbygning af Flaaden, var der indtruffet betydelige Strukturændringer indenfor Islands Erhvervsliv, som maatte

kræve Nyinvesteringer af betydeligt Omfang, saa snart der var materielle Forudsætninger herfor. Som Eksempel paa disse Strukturændringer kan nævnes den store Vandring fra Land til By, der havde fundet Sted under Krigen. Navnlig var denne Vandring sket til Reykjavik og Omegn, hvor de fremmede Tropper især var koncentreret og havde skabt store Arbejds-muligheder. Selv om det var lykkedes at bygge forbavsende meget i de sidste Krigsaar, herskede der stor Bolignød i alle de større Byer, især Reykjavik. Hvis denne Bolignød skulde afhjælpes, krævedes der store In-vesteringer, som maatte øve stærkt Tryk paa Valutabalancen, da inden-landske Byggematerialer i det store og hele savnes. De Forskydninger i Markedsforhold o. s. v. som Krigen og dens Eftervirkninger havde foraar-saget, krævede ogsaa Omlægning paa mange Punkter indenfor Islands Erhvervsliv, og Omlægningen nødvendiggjorde betydelige Investeringer.

Alt i alt var der saaledes stærkt Behov for omfangsrige Investeringer, og disse krævede nødvendigvis stort Forbrug af udenlandsk Valuta. End-videre maatte de store Investeringer have udprægede inflatoriske Virkninger. Disse Forhold giver uden Tvivl Forklaringen paa de Vanskelig-heder i valutarisk og andre Henseender man snart fik at føle efter Krigen Ophør, hvorom nærmere nedenfor.

Ved Krigen Ophør befandt Priser og Lønninger sig i stadig Stigning, da det ikke var lykkedes at standse den ovenfor beskrevne Løn—Pris-Svik-mølle. Paa Grund af den store Pengerigelighed, der var skabt ved Banker-nes Opkøb af fremmed Valuta i Krigsaarene, var Rentens Niveau faldet betydeligt i Forhold til Førkrigsaarene, dog kom den islandske National-banks, Landsbankens, Diskonto aldrig under 4 %, imod 6—8 %, der var det almindelige før Krigen. Denne Pengerigelighed maatte naturligvis blandt andre Aarsager virke stimulerende paa Investeringen.

De offentlige Finanser var fra Balanceringssynspunktet set forbedrede under Krigen Forløb, da Skatteindtægterne var steget stærkt, men Ud-giftssiden, især hvad angik Investeringer, paa den anden Side blev holdt i Tømme grundet Mangel paa Materialer. Den før Krigen ret betyde-lige Statsgæld var saaledes reduceret til ubetydelige Beløb. De vigtigste Kommuner havde ogsaa i samme Tidsrum i betydelig Grad forbedret deres Status.

3. Efterkrigstiden.

1. *Genopbygningen.* Den islandske Handels- og Fiskerflaade var som oven-for omtalt blevet temmelig stærkt reduceret under Krigen, baade ved di-rette Krigsskade og manglende Vedligeholdelse, som bl. a. skyldtes Van-skeligheder ved at fremskaffe nødvendige Materialer. En Fornyelse af Flaaden og anden Realkapital var derfor haardt tiltrængt. En Koalitions-regering, der blev dannet i Okt. 1944, hvori deltog det konservative Selv-

stændighedsparti og Landets to Socialistpartier (det ene socialdemokratisk, det andet kommunistisk orienteret), havde ogsaa stillet Genopbygningen efter Krigen (eller »Nyskabelsen«, som det blev kaldt) op som sit Hovedprogram. I denne Hensigt blev 300 Mill. af de udenlandske Tilgodehavender baandlagt saaledes, at denne Valuta kun maatte benyttes til Køb af Skibe eller anden Realkapital, hvilke Dispositioner skulde godkendes af et offentligt Nævn, som havde Planlægning af »Nyskabelsen« til Opgave. Som naturligt lagde man Hovedvægten paa Handels- og Fiskerflaadens Fornyelse. I de første 3 Aar efter Krigen blev Flaaden da ogsaa mere end fordoblet, regnet i Tons, og desuden væsentligt moderniseret.

Men desuden blev der foretaget betydelige Investeringer inden for Landets Industri. Især lagde man Vægt paa at udbygge de Industrier, der støttede sig paa Fiskeriet, hvoriblandt Sildefabrikker, Fryserier o. s. v. Man bevilgede ogsaa temmelig store Beløb til Udbygning af Landbrugets Maskinbestand o. s. v.

Foruden de Investeringer, der saaledes faldt direkte under »Nyskabelses«-programmet, var der i Aarene efter Krigen meget livlig Investeringsvirksomhed paa andre Omraader, især var der stor Byggevirksomhed. Denne store Investeringsvirksomhed tillige med den inflatoriske Udvikling — som vistnok stod i nær Forbindelse med Investeringen — maatte i Løbet af kort Tid gøre et stort Indhug i Valutareserverne og saaledes skabe Vanskeligheder paa Udenrigshandelens Omraade, hvorom noget nærmere nedenfor.

2. *Løn- og Prisudviklingen.* Som foran nævnt havde Prisudviklingen i Island været ret inflatorisk under Krigsaarene. Den 1. Juli 1945 var Indeks for Leveomkostninger saaledes oppe paa 275 (Jan.—Marts 1939 = 100), og ved Aarets Slutning var det endnu steget til 285. I December 1946 var man oppe paa 306 og i December 1947 oppe paa 328. Priserne blev saaledes ved med at stige, til Trods for at man udbetalte stadig voksende Beløb ud af Statskassen for at holde Priserne paa nogle vigtige Forbrugsartikler nede. Denne Prisudvikling kan hovedsagelig forklares ved to Ting. For det første maatte det ovenfor beskrevne System med indeksregulerede Lønninger og Priser paa Landbrugsprodukter naturligvis virke stærkt inflatorisk. For det andet maatte den store Efterspørgsel efter Arbejdskraft, der stadig blev opretholdt ved den livlige Investeringsvirksomhed, udøve et stærkt Tryk i Retning af højere Lønninger. Den politiske Udvikling i Slutningen af Aaret 1946 og næste Aar bidrog ogsaa til at forstærke Tendenserne til Stigning af Lønninger og Priser. Mens den førnævnte Koalitionsregering bestaaende af Selvstændighedspartiet og de to Socialistpartier bestod, førte Fagforeningerne i det store og hele en tilbageholdende Politik angaaende Krav om Lønforhøjelser, saaledes at i Tidsrummet fra Okt. 1944 (da denne Regering dannedes) til Sept. 1946 steg Pristallet kun fra 271 til 294. Men i

Begyndelsen af Okt. 1946 meldte det kommunistisk orienterede »Folkets socialistiske Enhedsparti« sig ud af Regeringen grundet Uenighed om en Overenskomst med U.S.A. vedrørende Ret til Afbenyttelse af islandske Flyvepladser. Enhedspartiet dominerede dengang de islandske Fagforeningers Forbund »Althydusamband Islands« og denne Magtstilling benyttede Partiet sig hurtigt af i sin Kamp for at vanskeliggøre Regeringens Bestræbelser for at hæmme den inflatoriske Udvikling. I Foraaret 1947 strejkede mange af de vigtigste af de af Enhedspartiet dominerede Fagforeninger, og fik gennemtruffet nogen Lønforhøjelse. Disse Lønforhøjelser forhøjede saa automatisk Priserne paa Landbrugsprodukter, hvorved Indekstallet steg, hvorpaa Lønningerne steg igen o. s. v.

Det kunde ikke undgaas at det forhøjede Omkostningsniveau i Indlandet maatte forvolde Eksporterhvervene svære Vanskeligheder, da man stadig holdt faste Valutakurser. Allerede under Krigen var man kommet ind paa at yde Eksportpræmier især til Udførsel af Landbrugsprodukter, men denne Eksport blev haardt ramt af den afbrudte Forbindelse med Europas Fastland. I Aarene 1947 og 1948 har Staten desuden maattet garantere Mindstepriser paa vigtige Fiskeriprodukter for at undgaa Standsning af Eksporten, hvad der kom til at betyde Udgift for Statskassen der beløb sig til op i mod en Snes Mill. Kr. Da Financieringen af Statens store Udgifter til at holde Priserne nede samt til Eksportpræmier voldte store Vanskeligheder, ansaas det for nødvendigt at gribe til mere drastiske Midler end hidtil for at standse »Svikmøllen«. Ved en Lov, vedtaget i Altinget i Dec. 1947, blev det saaledes bestemt, at fremefter skulde Indeks for udbetalt Løn ikke være højere end 300, uanset Indekstallet for Leveomkostninger. Landbrugsprodukter, Husleje, Handelsavancer m. m. skulde nedsættes i samme Forhold. Ved disse Foranstaltninger lykkedes det dog kun at sænke Pristallet fra 328 i Dec. 1947 til 319 i Jan. 1948. Siden har der været svag Stigning i Pristallet, som i Marts 1949 udgjorde 328. Fra Fagforeningskredse kom der kraftige Protester mod de foran nævnte Foranstaltninger, men endnu er det ikke kommet til større Strejker, der har ført til Lønforhøjelser.

3. *Udenrigshandel. Valutaforhold.* Som foran nævnt havde Islændingene under Krigen opsamlet op imod 600 Kroner i udenlandske Tilgodehavender. Denne betydelige Valutabeholdning kom dog ikke til at blive af varig Karakter. De udenlandske Tilgodehavender, der i Juni 1945 naaede sit Højdepunkt med 582 Mill. Kr., var ved Aarets Udgang sunket til 467 Mill., i Dec. 1947 til kun 38 Mill., paa hvilket Niveau de siden nogenlunde har holdt sig. At de fremmede Tilgodehavender saa hurtigt svandt ind, kan forklares ved følgende: For det første maatte Tilbagetrækningen af de fremmede Tropper betyde et stort Fald i Tilgangen af fremmed Valuta,

hvortil kom Prisfald paa adskillige vigtige Eksportvarer, især frossen Fisk. Eksportens Værdi forringedes ogsaa væsentligt derved, at Sildefangsten ved Nordisland har slaaet fejl de 4 sidste Somre i Træk eller fra 1945—48 incl. For det andet maatte den store Investeringsvirksomhed baade direkte og indirekte medføre stort Forbrug af fremmed Valuta. Direkte ved de nødvendige Indkøb af Materialer, indirekte ved Investeringernes inflatoriske Virkninger. For det tredje maatte det høje indenlandske Pris- og Omkostningsniveau paa den ene Side og den førte Valutapolitik paa den anden Side virke ret ugunstigt paa Valutabalancen. Trods det stadigt stigende Omkostningsniveau holdt man de fremmede Valutakurser uændrede, hvorved den islandske Krone efterhaanden maatte blive stærkt overvurderet, saaledes at man ikke uden Handelsrestriktioner var i Stand til at oprettholde Ligevægt paa Betalingsbalancen. Ganske vist havde man Importrestriktioner, men de Myndigheder der udøvede Importkontrollen kunde ikke modstaa det Tryk, denne Overvurdering af den indenlandske Valuta maatte skabe, hvad angik Ansøgninger om Importbevillinger. Saaledes kom ikke alene Importen af Kapitalvarer til at stige stærkt efter Krigen, men ogsaa af Konsumvarer. Det stigende Omkostningsniveau maatte paa den anden Side virke ugunstigt paa Eksporten, selvom man som ovenfor beskrevet søgte at bøde herpaa ved at yde Eksportpræmier.

De ovenfor beskrevne Kendsgerninger maatte naturlig give sig Udslag i en ret ugunstig Handelsbalance, hvad der kan belyses ved følgende Tal, der viser Værdien i Mill. isl. Kroner af Landets Eksport og Import i Aarene 1946—48.

Aar	Eksport	Import	Eksportoverskud
1946	291	442	÷ 151
1947	290	519	÷ 229
1948	396	457	: 461

Allerede ved Midten af Aaret 1947 var Valutamangelen blevet følelig. Man maatte derfor til at skærpe Importrestriktionerne, dels direkte, dels ved en omfattende Investeringskontrol, som blev iværksat i Sommeren 1947, og endelig ved en temmelig streng Rationering af mange Varer. Saa underligt det lyder, havde der under Krigen ikke været nogen nævneværdig Rationering. Rationeringen har dog hidtil ikke været videre vellykket, og man har derfor faaet de velkendte Følgesvende til en Indkomststigning, der ikke balanceres ved tilsvarende Prisstigning: Varemangel, Køer, sort Børs ect.

4. *Pengepolitik, Finanser.* Som ovenfor nævnt kendetegnedes Laanemarkedet i Island under Krigen ligesom i saa mange andre Lande ved stor Banklikviditet og lavere Rente end hidtil kendt. Da Investeringsvirksom-

heden alligevel var forholdsvis ringe paa Grund af Mangel baade paa Arbejdskraft og Materialer, voksede Bankernes Udlaan i forholdsvis beskeden Omfang under Krigen, saaledes at man især i de første Krigsaar havde det ejendommelige Forhold, at Bankernes Indlaan langt oversteg Udlaanene. Dette kan sikkert bl. a. forklares derved, at Bankerne holdt en højere Rente end svarende til hvad der vilde give Ligevægt paa Laanemarkedet, saaledes at Laaneverksamheden i stigende Grad kom til at foregaa udenom Bankerne. En dansk Økonom vilde i denne Forbindelse sikkert spørge, hvorfor Bankerne saa ikke ved Salg af Obligationer støttede den ønskede Rente, men dertil er at svare, at det islandske Obligationmarked har en meget ringe Udvikling, idet Publikum ikke er vant til at anbringe sine Midler paa den Maade. Enten indsætter man disse i en Bank eller Sparekasse, eller lægger dem paa Kistebunden, hvilket sidste uden Tvivl har været ret almindeligt under Krigen, bl. a. af Skattehensyn.

Da de store Investeringer efter Krigens Ophør saa blev iværksat, ændredes Situationen hurtigt. Fra Slutningen af Aaret 1945 til Slutningen af Aaret 1947 steg Bankernes samlede Udlaan (incl. deres Beholdning af Obligationer) saaledes fra 389,6 Mill. Kr. til 744,8 Mill. At denne meget store Udvidelse af Bankernes Udlaansverksamhed har haft ret forstærkende Indflydelse paa de inflatoriske Tendenser, turde være klart. I Begyndelsen af Aaret 1948 forhøjede Bankerne Diskontoen af almindelige Veksler fra 5 til 6 %, mens Rente af Indlaan paa Sparekassebog blev forhøjet fra 2 til 3½ %. Trods denne Forhøjelse af Rentesatserne tillige med en skærpet Investeringskontrol, steg Bankernes Udlaan — med Undtagelse af Obligationer, hvorom Oplysninger endnu ikke foreligger — fra 518 Mill. Kr. til 601 Mill. Kr. Denne Forøgelse i Bankernes Udlaan i Løbet af Aaret 1948, har sikkert for en væsentlig Del sin Forklaring i forøgede Udlaan til Staten.

Under Krigen var der i de fleste Aar betydeligt Overskud paa Statens Driftsbudget, idet Indtægterne og dermed Skatteprovenuet var i stadig Stigning uden at Udgifterne forøgedes tilsvarende. Statsgælden, der i 1940 beløb sig til 66 Mill. Kr., faldt i 1941 til 51 Mill. Kr. og udgjorde ved Udgangen af Aaret 1946 65,7 Mill. eller omtrent det samme Beløb som ved Krigens Begyndelse, hvad der reelt maatte betyde en væsentlig Lettelse af Gældsbyrden, grundet den store Forringelse i Pengenes Værdi. Hertil kommer, at før Krigen var største Delen af Statsgælden paa udenlandske Hænder, mens ved Krigens Slutning der næsten kun var Tale om indenlandsk Statsgæld.

I Aarene 1946—48 er Statens Gæld paa den anden Side steget med omkring 100 Mill. Kr. eller fra 66 Mill. til omkring 170 Mill. Denne Stigning i Statsgælden skyldes Vanskeligheden ved Finansieringen af de saakaldte »Dyrtidsudgifter«, hvormed menes de ovenfor omtalte Subsidier til Salg

og Produktion af Forbrugsartikler for at holde Indeks for Leveomkostninger nede, samt Eksportpræmierne. Da man har kviet sig ved at paalægge tilstrækkelige Skatter til disse Udgifters Finansiering, har man løst Vanskeligheden ved, at Staten har overtrukket sin Konto hos Seddelbanken, hvad der i Betragtning af den økonomiske Situation iøvrigt har maattet virke forstærkende paa den inflatoriske Udvikling.

5. *Den økonomiske Situation i Island i Dag.* Den økonomiske Situation, som den tegner sig i Island i Dag, maa i mange Henseender forekomme ret ejendommelig. Der hersker akut Mangel paa fremmed Valuta, skarp Rationering af Konsumvarer og Investeringskontrol, Varemangel, Køer og sort Børs, baade hvad angaar fremmed Valuta og Varer. Dette maa vække nogen Forundring i Betragtning af, at det under Krigen var lykkedes Islændingene helt at befri sig for deres udenlandske Gæld og efter Krigen at forny og modernisere deres Fiskerflaade og Fiskeindustri, med det Resultat, at i Aaret 1948 udgjorde Eksportens Værdi næsten 400 Mill. Kr. eller op imod det syvdobbelte af, hvad den udgjorde i de bedste Aar før Krigen. Derimod kommer naturligvis en Stigning i Importpriserne paa omtrent det tredobbelte, men alligevel skulde Valutatilgangen, maalt i reelle Værdier, være omtrent det dobbelte af, hvad den var før Krigen.

Dette tilsyneladende Paradoks har sikkert hovedsagelig sin Forklaring i to Ting. For det første den overvurderede Valuta, der har skabt en unormalt stor Efterspørgsel efter fremmed Valuta, men for det andet de i Forhold til Nationalindkomsten overordentlig store Investeringsprojekter. Paa Grund af, at den økonomiske Statistik i Island er ret mangelfuld, savnes der paalidelige Tal til Belysning af, hvorledes Nationalindtægten fordeles mellem Konsum og Investering. Ifølge de paalideligste foreliggende Kilder kan det dog formodes, at Investeringen i det sidste Par Aar har udgjort ikke mindre end 40 % af Nationalindkomstens netto, hvad der sikkert er et højere Tal end man kender fra noget andet Land. Importen af Konsumvarer (i en snæver Betydning) er skaaret saa stærkt ned, at den i 1948 udgjorde kun 22 % af den samlede Import. Da den frivillige Opsparingskvote for Tiden maa antages at være meget lav, turde det inflatoriske Pres være indlysende.

Den store Investeringsvirksomhed, som man udfra Ønsket om nogenlunde regulerede økonomiske Forhold maa have Lov til at betegne som Overinvestering, maa forundre i Betragtning af de islandske Bankers høje officielle Diskonto (omkring 6 %) og omfattende offentlig Investeringskontrol. Men Forklaringen ligger i de særlige lokalpolitiske Forhold i Island. Man maa antage, at grundet disse lokalpolitiske Forhold er Investeringstenden en stærkt stigende Funktion af Indkomsten. Naar Folk faar flere Penge i Hænde og Arbejdsmulighederne forøges i de større Byer, og begge Dele

skete straks fra Krigens Begyndelse, begynder der en større Vandring fra Landkommunerne og de mindre Fiskepladser, hvor Forholdene stadig er primitive, til de større Byer, hvor man nyder moderne Bekvemmeligheder. Dette skaber et større Behov for forøget Byggeri i Byerne. Som Eksempel kan nævnes, at i Aarene 1940—1947 steg Reykjaviks Indbyggerantal fra 38,000 til 52,000, eller med en Trediedel. Paa den anden Side fremkommer der altid, naar der er Pengerigelighed meget stærke Krav om betydelige offentlige Anlæg i de tyndt befolkede Distrikter rundt om i Landet. Man vil have Elektricitetsværker, Havneanlæg, Veje o. s. v. Paa Grund af den meget tynde Befolkning og det vanskelige Terræn bliver saadanne Investeringer som Regel meget kostbare, men politisk er Kravene sædvanlig saa stærke, at de ikke kan afvises. Som Regel finansieres disse Investeringer saaledes, at Kommunerne optager Laan med en ret lav Rente og med Statsgaranti. Den af de lokale Kommuner førte Politik har saaledes været en vigtig Impuls til den omtalte Overinvestering. Ved de særlige Rentevilkaar disse Investeringer nyder, bl. a. ofte ved særlig Lovgivning, bliver den ellers temmelig høje almindelige Rentefod ineffektiv i den Henseende at bremse Investeringerne. Under Krigen vedtog man ogsaa i Altinget særlig Lovgivning til vidtgaaende Støtte af Boligbyggeri, baade i Form af særlig lav Rente og Statsgarantier. Heri turde ligeledes ligge en vigtig Forklaring af Overinvesteringen med de store økonomiske Vanskeligheder den som ovenfor beskrevet har medført.